

Egy elfelejtett sikerről – szakszemmel

Dénes Tamás – Szegedi Péter: *Az 1938-as magyar VB-ezüst, és ami mögötte van.*

Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018.

416 oldal

A sporttörténet a históriával foglalkozó leginkább bizonytalan diszciplína, a labdarúgás története pedig kiváltképpen az. Ennek oka, hogy a „fogyasztók” többsége – s néha a szerzők is – a sportra (a futballra meg különösen) mint „mellékes”, nem igazán súlyos jelenségre, szórakozási, szórakoztatási formára tekint általában, aminek tapasztalata – így históriájának tapasztalata is – a történelmi folyamat leírásában, tudatosításában nem lehet illetékes. A gazdaság, a politika, a hadászat, sőt – mondjuk – a divat története igen, de a sporté (a labdarúgásé) nem. Csak játék ez, mondogatjuk, ne lásunk benne (és bele) semmi többet, s mint ilyen, csupán a megszállottak életét tartja fogva. Rajongó, aki írja, s aki olvassa, szintén az, komolyan nem vehető, perifériára való bolondéria az egész. Így a téma belterjessé lesz, még ha számszerűen több is az olvasója, mint a szaktörténeti könyvéké. E determináltságból nem képes kilépni, s az „igazi” históriakutatás mezejére belépni sem! Sporttörténet nincs, ha mégis, csak kevés számú szakbarbár számára a Testnevelési Egyetemen.

Jellemző, hogy e többnyire rendkívül gyorsan – olykor hetek alatt! – készülő könyveket nem képzett történészek, hanem újságírók jegyzik általában, legyen szó oknyomozásról, egy-egy kiemelt alak életpályájáról, egy vagy több esemény, verseny elbeszélésének kísérletéről akár. Lehet ez élményalapú beszámoló, egy folyamat sajtó- vagy levéltári forrásokból, beszélgetésekből – ez a leggyakoribb! – való rekonstrukciós kísérlete, vagy a sport múltja iránt érdeklődőknek hasznos statisztikai jellegű adattár, egy biztos: e munkákat senki nem tartja a

történetírás részének. Ahogy a sporttörténetet sem tekintik annak, sőt a sportot sem a történelem, a történelemtől való beszéd részének, noha – vélem – annak kellene tekinteni.

E könyvek minősége nagyon eltérő persze, akad köztük strandra való olvasmány s kiváló, évtizedekre szóló alapmunka is,¹ de az igazi vízválasztó – ahogy én látom a dolgot – elsősorban nem a színvonalkülönbségben ragadható meg. Félreértés ne essék: aki a sport – és maradjunk a labdarúgásnál ezután – történetéről ír, annak nem kell okvetlenül történelem szakot végeznie, ám a történetírás szabályaival, fontosabb fogásaival és lehetőségeivel tisztában kell lennie. S ami nagyon lényeges: a céljaival is! Miről van szó?

Vannak, akik témájuk körülményeinek szaktörténeti munkákban – vagy az esendőbb számítógépen – alaposan utánanéznének, s tudásuk e tárgyban sem hagy kívánni valót maga után. Mégis ezek a szerzők általában a történelmi ismereteket azért szerzik meg, azért mozgósítják, hogy ami a pályán, a futball folyamatában s annak környékén, háttérben megesett, jobban megértsék, s hívebben – esetleg színesebben – adhassák át az olvasónak. Az ilyen szerző – bármennyire felkészült „történelemből” – mindig a labdarúgás rajongójához szól, a pályán, a futball világában történeteket próbálja tiszteltreméltó higgadtsággal a maga összetettségében megfejteni, megértetni, ám nem a történelem tanulságairól s nem a história elkötelezettjeihez beszél mindenekfelett. Ezt is lehet – kell is! – tenni persze, de a munka a történetírás körén kívül marad, bármily lelkiismeretes is „búvárol” a szerző. A futball története – ha csak így műveljük –

¹ Ennek monumentális példája: Dénes Tamás – Sándor Mihály – B. Bába Éva: *A magyar labdarúgás története*. 1–5. köt. Debrecen, 2013–2015.

nem lesz a történelemtől való tapasztalat, a történelem leírásának az integráns része, alkalma soha, pedig annak kellene lennie!

Lehet-e a sorrenden fordítani, ez a kérdés foglalkoztat. Elképzelhető-e, hogy az elsődleges cél történelmünk megismerése, megértése legyen a futball folyamattörténete által, ahogy a gazdaság, a politika, a kultúra különböző ágai történelmének vizsgálata magától értetődő módon az lehet? Létezhet-e életünk politikai, társadalmi, morális, metafizikai valóságának olyan szemlélete, látásmódja, elbeszélése, ahol a labdarúgás (a sport) ennek a tárgya, vagy ahogy Németh László fogalmazott, az „igazi téma csatateré” lesz elsősorban? Mert a sport történeti szemléletének létjogosultsága csak így „érkezhet haza”, s a futballtörténet is a felnőttkorba végre, oly módon, hogy mostani célja maximumát – a „belső” történet rekonstrukcióját, a rajongó által követett „kizárólagos” valóságát – is megtarthassa közben! Hozzátenném: ez a munka a „tárgy” iránt való odaadó szeretet nélkül persze nem végezhető, ahogy az ágyút eleve utáló ember sem lesz igazi hadtörténésszé soha!

Vigasztaló, hogy egyre több olyan könyvet látok, amely valamiképp e vázolt idea felé mutat. A szóban forgó kötet is ilyen. A magyar válogatott 1938-ban, nyolevan esztendeje (!) nyert világbajnoki ezüstérmének történelmét a honi és a nemzetközi futball összefüggésében minden eddiginél alaposabban írja le,² de többet ad, mint amennyit a kissé fura reminiscenciát idéző alcím (... és ami mögötte van) ígér. Tetszik, nem tetszik akármely történésznek, állítom, bizony ez a könyv az „igazi” történetírás részévé válhat, s ehhez a szerzőpáros is szerencsésen találkozott. A magyar és a nemzetközi futball történelméről Dénes Tamásnál többet nem tud senki, ezt mindenki elismeri. Lehet

hetven kötet mögötte, hogy kitől kapta tehetségét, munkabírását, nem firtatom, de hogy a huszadik századi történelmet is szívszóra „hozzátanulta” témájához, állítani merem. Szegedi Péter pedig a játékkal elkötelezett szociológus, a történelem tényeit vizsgáló szakember, s ez látszik eddigi munkáin is. Az *első aranykor* című, a magyar labdarúgás 1945 előtti történetét a szaktudósi pozícióból szemlélő, jó ötszáz oldalas munkáját a legjobb magyar futballtörténetek között tartom számon akkor is, ha nem a pályán elért eredményeket veszi számba elsősorban, sőt, főként azért! Az a kötet ugyanis történelmi, szociológiai leírása, az általa imádott játék mint társadalmi, tudati, mentalitásbeli jelenség-együttes és folyamat bázisán. Aki a könyvet olvassa, múltunk ’45 előtti félszázadát olvassa, a változó időre s annak következményeire lát, a magyar-osztrák, az FTC–MTK (nem csak) futball-megosztottság okaira például, ami bizony megélt történelmünk értelmezésének is a része.

Amilyen felemelő, annyira kegyetlen ez a játék – akár a történelem. Lélektanát úgy szerkesztette meg az idő, hogy a vereség nagyon fáj, ha belátjuk, hogy az ellenfél csapata erősebb, akkor is. A vereségnek örülni nem lehet, a vereség a világbajnoki döntőben is vereség. S ebben a sportágban kizárólag vereséggel nyerhet „szépen csillogó” ezüstérmét az ember. A ’38-as válogatott a játék honi történelmének addigi legnagyobb – később is csak „beállított” – eredményét érte el, kérdés, tudunk-e megbecsüléssel emlékezni erre azóta is. Mert bizony azt a válogatottat elfeledtük, s hogy így esett, abban nemcsak az időbeli messzeség, s nem is csak az 1945 utáni évek – a múlta mint átkozni való „ellenkorra” – tekintő gyakorlata a felelős, hanem a mi kényszerűen alakult sajátos futballszemléletünk is. Az 1954-ben szintén második Aranycsapat emlékezete ugyanis „mindent visz”, minden addigi történet feléje mutat, s mindent hozzá mérünk azóta, ahogy a szerző is állítja a 107. lapon. Puskásék nemcsak a futballmitológia, de a

² Andreides Gábor könyve a magyar edzők olaszországi szerepét mutatja be elsősorban, s ennek részeként az 1938-as vébé szereplésünket. Andreides Gábor: *1938 – A párizsi ezüst*. Budapest, 2013.

magyar nemzetudat részei is, s méltán azok, Sárosiékra csak a labdarúgómúlt-búvárok emlékeznek élesen. A Puskás-féle „alapcsapat” minden tagjáról – Lantos és Budai kivételével – jelent meg könyv (van, akikről több), ez a ’38-as keretnek csak négy játékosáról (Sárosi, Turay, Toldi, Zsengelér) mondható el, hogy a tisztelet egyéb jeleit (utca, stadion, díj elnevezése stb.) ne is említsem. Eltűnt atlantisszá lett ez a história, ahogy az előszó mondja, noha a magyar történelem része visszavonhatatlanul.

A munka erénye, hogy úgy rekonstruálja a történetet – a kiutazás körüli vitáktól, a keret kialakításától a torna históriájáról való beszámolón át az utóregzéseikig, a rajongó óhajának is megfelelően ezzel! –, hogy az egyetemes s a magyar futballtörténelmen kívül a történelemben ágyazottan értelmezi a folyamatot. A Bécs–Budapest–Prága háromszög nemcsak a három nagy futballcentrum egyikének – a Duna-menti iskolának – volt a tere (az Egyesült Királyság és Dél-Amerika a másik kettő), hanem egykor az Osztrák–Magyar Monarchiára jellemző életérzés és kultúra akkor világszínvonalú bölcsője is. E „háromszög” nélkül – ahol rengeteg variáció, ellentét létezett – se Sigmund Freud, se Robert Musil, se Jaroslav Hasek, se Bartók vagy Ady műve nem jött volna létre úgy, ahogy létrejött. S a kavargó világnak, a vajúdvá születő, feszültségekkel teli polgárosodási folyamatnak a tudományon, az életformaváltáson és a művelődésen kívül az intézményesedő, az identitást rögzítő, kifejező futball is a szerves része volt. S mert 1918-ra minden szétrobbant e tájon Magyarországgal együtt, kimondhatjuk, hogy a ’38-as vébé és az azon való magyar szereplés – nem elhanyagolható labdarúgás-történeti változások ide vagy oda, melyeket a WM rendszerrel való vitákkal együtt alaposan elemeznek a szerzők – eme „háromszög” emlékezetén is nyugodott, megváltozott viszonyok közt, de – a játék elterjedtségére nézvést – összeurópai, sőt világtörténelmi dimenzióban immár.

Hogy történt, ezt írja le a könyv a futballhistoria bázisán. Hogy indult el e játék arra, amivé mára lett – az amatőr-profi ellentétben bemutatva –, itt olvasható, ahogy az is, mit jelentett, milyen érzelmeket mozgósított már a kezdetektől. Mert a labdarúgás az identitás kifejezője is volt, ami Trianon után e térségben törvényszerűen fölerősödött, s nem volt ez másként a futballnálunk korábban megismerkedett, de e játékot komolyan venni csak a húszas évek közepe után kezdő döntőbeli ellenfelünknel, az olaszoknál sem. A munka talán legösszetettebb, a történettudomány által sem figyelmen kívül hagyható részei mindkét szerző tollából ennek folyamatát írják le alaposan. Azt és annak hátterét, ahogy az Európa másodvonalában szerénykedő olasz futball esztendők alatt a világ élvonalába emelkedett, s 1930 és 1938 közt majd’ mindent megnyert, amit megnyerhetett. (Két vébét, az olimpiát, két Európa Kupát, s a klubdiadalokban – Közép-európai Kupa – is az élen járt.) Az olasz válogatott ’35 októberre és ’39 novembere közt veretlen maradt, s – hozzátehetjük mi, magyarok – még a világbajnoki döntőt sem volt hajlandó elveszíteni. Igaz, Mussolini akaratának, a futballra is kiterjedő centralizációnak is része volt ebben az 1926-os Viareggioi Cartától már, látványos külsőségekkel (stadionépítésekkel, méretes lovasszoborral, az olasz gyökerű dél-amerikai játékosok – az oriundók – honosításával) úgy, hogy a hazafiság hangsúlyozása igen, ám a fasiszta embertípus ki-termelésének szölamá akkor még nem kíséerte e folyamatot! A pályán ekkorra már nem lehettek idegenlégiósok, de külhoni edzők szereplésének nem volt akadálya. A kötet elmondja, hogy ’34-ben, az első világbajnoki diadal évében az élvonal 18 csapatából 12-nek magyar edzője volt, hogy a ’38-as keretben olyan játékos, akinek ne lett volna magyar trénera valamikor, egy sem akadt, s hogy a legnagyobbakat (Meazza, Piola, Colaussi) magyar edző (Weisz Árpád, Viola József, Tóth-Potya István) fedezte föl. Mondhatnánk – mondta más is –, megtaní-

tottuk futballozni őket, hogy aztán hálátlanul elverjenek bennünket. (1924-ben még 7:1-re nyertünk, de 1926–1953 között huszonnyolc évig, az Aranycsapat római diadaláig nem győztünk ellenük.)

Nehogy párhuzamot keressen valaki, gyorsan kijelentem: a futball felfuttatásához a politikai akarat sohasem elég! Kell (kellhet) persze az is, de a lényeg a szakmai-módszertani tapasztalatok összegyűjtése, rendszerezése, alkalmazása, a gyökerekhez illeszkedő megújulási képesség működtetése a gyakorlatban. Ezért úgy vélem, a '38-as döntő elvesztésének oka – s ez az, amit a könyv is tudatosíthat végre! – az volt, hogy az olaszok a futball nemzetközi forradalma – a WM rendszer – parancsára jobban reagáltak, mint mi, magyarok. Nemcsak tanultak tőlünk, azt is tudták, mit és miért vettek át, nem „utánozva felzárkózni”, hanem „élre törve felzárkózni” akartak tehát, amit Németh László tudott oly pontosan, ám ő futballról nem beszélt, igaz, más ügy kapcsán sem hallgattak reá. Labdarúgásunk történetében ezt a modellt csak az Aranycsapat valószínűsítette meg azzal, hogy a hosszas, nálunk szinte ádáz „rendszervitának” épp e vita „megkerülésével”, a kihívásokat asszimiláló, de a magyar tradícióra építő módival vetett véget, évtizedekre példát s irányt adva a világ labdarúgásának.

Vélem, bár nem láttam, az olasz csapat jobb, illetve – mert a kettő nem mindig ugyanaz! – eredményesebb játékra volt képes akkor, ha némely játékosunk képessége meghaladta is az övékéit. Innét nézvést az a történettel egyidős vita, hogy a politika miatt kellett-e „lefeküdnünk”, jelentéktelenné zsugorodik. A munka minden erre vonatkozó akkori és későbbi emléket számba vesz – mert „papír” nem maradt fenn persze! –, ítéletet nem mond, mert nem lehet, noha a szurkoló alighanem erre lenne leginkább kíváncsi. Mert a szurkoló nem a ráció, hanem a szív embere, ha nincs válasz, csinál magának, s ragaszkodni fog hozzá rendület-

lenül. Bizonyítani nem tudom, de állítom: nem volt olasz „megkeresés”, hogy az erőszakos Toldi ne játsszon akkor. Azt, hogy szolgalelkűbb honfitársainknak – két baráti nép játékosai ne rugdalják egymást! – ez eszébe juthatott, s ezt ki is mondhatták, nem tartom elképzelhetetlennek, de az olasz „parancs” létezését valószerűtlennek gondolom. Nem voltak elzárva a csapatok, hogy Háda Józsefék autón ugrottak át az ellenfélhez, olvashatjuk a könyvben is, járhattak csoportok ide is, oda is, aztán az emlékek a vesztes döntő után – idővel végképp – ilyen-olyan értelmezést kaphattak, akárcsak 1954-ben a Nagy Imre kormány által valóban vásárolt Mercédések. Az életük végén beszélő játékosok sajnón őrizték a vereség emlékét mindhalálig, a zsidótörvények elől menekült, az esetet nyilván politikailag is determinált összefüggésben szemlélő, traumaként őrző Sas Ferenc szívében pedig biztosan ez a „tudás” rögzült mindörökre, holott semmi „titok” nem volt akkor. Dietz Károly bután forgatta fel a csapatot, ezt én is állítom, de azt is, hogy Toldi játékát – az általa dirigált 41 meccsből csak 19-en játszatta őt! – nem szerethette igazán. Kihagyta, ahogy Korányit is, s Turay sem játszott „valamiért”. Emiatt veszett-e el a mérkőzés, nyugodjunk bele, nem fogjuk megtudni soha, hisz nem újrajátszható!

A felelős történetírás ott kezdődik, amikor a historikus beismeri, hogy egy-egy kérdésre – a rendelkezésére álló dokumentumok, bizonyítható (!) tények alapján – nincsen válasza. A futball rajongója ezt nem ismerheti be, nem is kell neki. E kiváló könyv szerzői futballimádók ugyan, de nem ragaszkodnak a szívüknek kedvesebb „variációhoz” egy pillanatra sem. Történelmi illetékességüket számomra ezzel bizonyítják a leginkább.

N. PÁL JÓZSEF